

4. Кісь О. Кого оберігає Берегиня, або Матріархат як чоловічий винахід// Дзеркало тижня. – 2005. – №15.
5. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні // Ї. – 2003. – № 27. – Режим доступу: <http://www.ij.lviv.ua/n27texts/kis.htm>
6. Комих Н. Гендерні особливості мотивації підприємницької діяльності // Гендер і культура: Зб. ст. /Впоряд. Агеєва В., Оксамитна С. – К.: Факт, 2001. – С.65.
7. Марушевська О., Шарова К. Образ жінки в українській пресі (на матеріалах газети “Факти і коментарі” // Філософсько-антропологічні студії, 2001. Спецвипуск. – К.: Стило, 2001. – С. 220-225.
8. Помазан О. Гендерні проблеми і мас-медіа // Гендерний аналіз українського суспільства / ПРООН, Представництво в Україні. – К.: Златограф, 1999. – С.91-109.
9. Суковата В. Гендерний аналіз реклами // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002, №2. – С.176-182.
10. Таран Л. Гендерні проблеми і засоби масової інформації // Гендер і культура: Зб.ст. / Упоряд. Агеєва В., Оксамитна С. – К.: Факт, 2001. – С.154.
11. Шпанер Л. Образ жінки у телерекламі: погляд психолога // Український жіночий рух: здобутки і проблеми. Вип.1. – Дрогобич: Коло, 2002. – С.152-161.
12. Ямпольский Р.М. Тенденции развития типологической структуры женской прессы // Вестник МГУ. Серия 10 “Журналистика”. – 1995. – №6. – С.3-11.
13. Busby, L.J., & Leichty, G. (1993). Feminism and advertising in traditional and nontraditional women’s magazines 1950-1980s.
14. Lindsey L. Gender roles: a sociological perspective. – New Jersey: Prentice-Hall, 1997. – p.312.
15. Olczyk, Eliza and Anna Twardowska. Women in the media // Nowakowska, Urszula, ed. Polish women in the 90’s. The report by the Women’s Rights Center. – Warsaw, 2000, pp. 253.
16. Rubchak, Marian. Evolution of a Feminist Consciousness in Ukraine and Russia. The European Journal of Women’s Studies. Vol.8 (2), 2001, pp.149-160.

Анотація. У статті розглядається проблема конструювання моделей гендерної ідентичності сучасної жінки в Україні під впливом усталених та новостворених гендерних стереотипів.

Ключові слова: гендер, гендерна ідентичність, образ жінки, жіноча роль, гендерні стереотипи

Summary. The problem of constructing the models of modern woman’s gender identity in Ukraine is examined in the article.

Keywords: gender, gender identity, appearance of woman, womanish role, gender stereotypes.

УДК 10.01.07

Маховська С.В.

ЕПІТЕТ ЯК МОВНО–ВИРАЗОВИЙ ЗАСІБ (НА ПРИКЛАДІ ВЕСІЛЬНО–ОБРЯДОВИХ ПІСЕНЬ ПОДІЛЛЯ)

Важливим об’єктом дослідження сучасної лінгвостилістики є епітет як мовно-виразовий засіб, що відіграє значну роль у творенні мовної картини як окремого індивіда, так і спільноти людей (територіальної, соціальної, професійної тощо), а також відображає мовні традиції краю, певної епохи тощо. Епітети засвідчують значні можливості мови у сполучуваності слів, є одним із виявів мовного багатства, сприяють вирізненню певного предмета чи явища з ряду однорідних, допомагають точніше передати думку, надають мові образності та емоційності. Тому вивчення епітета має певні традиції в лексикології, лінгвостилістиці, теорії літератури.

Роздуми про роль, призначення епітетів, джерела їх виникнення з’являються ще в творах античних мислителів (Арістотеля, Деметрія та ін.). З’ясування природи епітетів цікавило видатних філологів XIX – XX ст., зокрема О.М. Веселовського, В.С. Ващенко, В.В. Виноградова, В.М. Жирмунського, О.О. Потебню. Проблему епітетів принагідно досліджували Л.А. Бу-

лаховський, І.Є. Грицютенко, Л.І. Тимофеев та інші вчені. Мовознавчі дослідження А.К. Мойсієнка, Н.М. Сологуб, Н.Г. Сидяченко, С.П. Бибик, Л.О. Ставицької, В.В. Красавіної, М.Ф. Братусь, О.М. Сидоренко, Л.І. Шутової, Л.Я. Аврахової та ін. розглядають епітет як засіб вираження індивідуально-авторського стилю певного письменника.

Хоч тривалий час епітети є об'єктом наукового зацікавлення філологів, проте багато питань потребують детальнішого вивчення. Дотепер епітети досліджують переважно на матеріалі художньої літератури з традиційним поділом на логічні та художні (власне епітети) означення, на постійні (фольклорного походження), загальномовні та індивідуально-авторські. Без сумніву, саме в художніх текстах епітети найповніше реалізують свої функції, виявляють особливо високий образний потенціал. Проте сфера їхнього використання художнім мовленням не обмежується.

Епітет є одним із головних складників художньої організації вербальних текстів українського фольклору, зокрема весільного. Народнописенні означення неодноразово ставали об'єктом наукових студій на матеріалі слов'янського фольклору. Варто назвати в цьому зв'язку дослідження О. Потебні, О. Веселовського, М. Сумцова, М. Кравцова, М. Плісецького, В. Сидельникова, Н. Улевич, Ф. Селіванова, С. Єрмоленко, В. Єрьоміної, О. Тищенко та ін.

Значний науковий інтерес, на нашу думку, становить функціонування епітетних одиниць у весільному фольклорі Поділля.

Завдяки емоційно-оцінній семантиці епітети є важливим засобом вербалізації аксіологічних стереотипів народної свідомості, а отже, вони виконують важливу світоглядно-корегувальну функцію, слугують виразниками ієрархії духовних цінностей.

В українських народних весільних піснях епітети посідають особливе місце, сприяють творенню художнього образу, підкреслюють найважливішу та найістотнішу прикмету героя, атрибута, предмета чи явища, увиразнюють їх оцінку, надають ліричній пісні поетичності. Використання епітета – яскравого, мальовничого, образного означення – в пісенному весільному фольклорі підпорядковане певним ідейно-естетичним завданням: зробити пісню поетичнішою, мистецьки досконалішою, аби допомогти глибше і повніше розкрити її емоційний зміст.

Часом паралельно зі сталими, традиційними епітетами у поетичних пісенних рядках співіснують рідкісні епітети, які, творячи особливий подільський мовленнєвий колорит весільного твору, сприяють творенню чіткої ритмізації поетичного рядка, свідчать про образність, конкретність і самотність мислення українців, силу народної мови.

Чимало весільних пісень величального характеру будуються на фольклорній ідеалізації, що досягається різними поетичними прийомами, зокрема яскравими епітетами. Центральні персонажі – молода і молодий – у весільних піснях наділені піднесеними характеристиками, вони – славні молодята, “розові квіти”, “вінчані діти”. Зовнішність нареченої змальовано за фольклорною традицією, яка передбачає ідеалізоване її зображення, в основі якого – показ вроди, здоров'я, працьовитості, розуму, гарної вдачі, дівочості. Привабливий, малоіндивідуалізований портрет дівчини передається в основному через враження інших персонажів і витриманий у традиційних рисах. Розкриваючи почуття, гармонію, зовнішню красу й сердечність, доброту молодої, народ використав традиційні означення дівчини. У портретній характеристиці найчастіше йдеться про ясні, чорні (карі, тернові) очі; чорні брови; розмай-косу, біле, ру м'яне личко; стрункий стан; білі ніжки. Крім того, наречена має і такі означення та риси: дівка брова, дівчина чепуренька, добресенька, отецька дитина, чорнява дочка, прихильнеє дитятко.

У традиційних і малозмінюваних обрядових текстах епітет так само застиглий, традиційний, малоіндивідуалізований. Це не “живий і витончений розпис, спрямований на різнобарвність і розкриття основного ліричного образу, – нагадує Н. Колпакова, – це наче густа позолота, що рівним прошарком вкриває рядки величальних пісень” [7, 242].

Пестливі та зменшувальні іменники в поєднанні з епітетами-прикметниками інтимізують зміст весільної пісні, роблять її поетичнішою, близькою слухачеві та виконавцю.

Наречений у подільських пісенних рядках змальовується переважно з позиції ліричної героїні, через ставлення до нього. Постає парубка у весільних піснях постає скоріше як об'єкт зображення, аніж як суб'єкт, що свідчить про головну участь дівчат і жінок у творенні ліричних обрядових пісень.

Через характерні епітети вимальовується образ парубка: карі (чорні, тернові) очі, чорні брови (сам чорнобровий), біле, рум'яне личко, білі руки, білі ноги, лиця мальовані, кучерявий син; відважний, бравий козак; гарний зять, зять багатий; рожевий цвіт, горіховий цвіт, зав'язаний світ.

Епітети у весільному фольклорі не лише характеризують зовнішність, а оцінюють настрої, емоційний стан дійових осіб, ставлення одного персонажу до іншого: “Квітко моя дрібна, зелена! /Доню моя люба та мила!” [11, 93]. До того ж, тропи мають вузьке, локальне використання, вказують на походження об'єкта мовлення: “Говорили зятківецькі люди, /Що буярин багатий буде” [11, 164].

Епітетика другорядних весільних персонажів дещо бідніша. Спрямовуючи думку в необхідному для народнопісенного мислення напрямку, слухач сприймає завершений, цілісний образ, як-от дружки (світилки): “На городі грушка (сливка), /Звідти вийшла дружка (світилка). /На ній черевички /З шовкової травички, /Сорочка-папіровка, /І дружка-чорнобровка” [6, 288]. Весільні другорядні дійові особи мають чітку вікову й регіональну регламентацію вбрання, а саме: “На старості сивая шапка з бобрами, /На сваночці намітка з шпильками. /На буяринові чорна шапка з бобрами, /На дружечці рутяний віночок з биндами” [11, 169].

Окрім позитивних епітетів, які працюють на ідеалізацію образів головних персонажів весільної феєрії на Поділлі, зустрічаємо на противагу й епітети з негативним оцінним забарвленням інших дійових осіб весільного обряду. Дошкульне призначення, сатиричне спрямування епітета стосується членів обох родів, як-от: “А токарочки щербаті, /Наші дружечки носаті” [4, 265], “На городі сосна, /Світилка поросна” [9, 175]. На відміну від порівнянь, негативні епітети-характеристики членів обох родів вживаються рідше, що, очевидно, продиктоване специфікою обох тропів та їхньою множинністю.

Весільні пісні Поділля, послуговуючись типовими для багатьох регіонів тропами, зокрема традиційними епітетами, часом використовують й специфічні, локальні епітети, утворені або від власної назви певної місцевості (наприклад, у короваї: “І вода кринична, і мука пшенична, /І сім кіп яечок /Погребиських молодичок” [9, 139], або ж завдяки діалектним особливостям краю. Наприклад, характерна для подільської говірки лексема “ґемба” (губа) сприяла творенню епітета-прикметника “ґембатий”: “Токаре, токарочку, /Точи ложечки в куточку. /Точи ложечки страпаті /Всі світилки ґембаті” [17, арк.36, №354].

У весільних піснях епітети, які традиційно супроводжують одні й ті ж самі об’єкти, можуть приєднуватися до інших, творячи особливий мовленнєвий колорит жанру: “На буярів дрібен дощик іде, /На коники сивогривії, /На буяри чорногривії” [11, 154]. Епітет “глибока”, часто вживаний на означення криниці, у весільних піснях іноді змінює об’єкт, приєднуючись до іншого, як-от, для характеристики свекрухи: “Отепер я широка, отепер я глибока, /Отепер я гладка стала, /Бо невістки дочекала” [17, арк.40, №388].

Характерним стилістичним засобом поезики весільного тексту є вживання змістовного, самотнього епітета-прикладки. Такі епітети відзначається вишуканістю й мальовничістю, вони органічно поєднуються з традиційними поетичними означеннями учасників весілля як позитивно оцінюваних осіб.

Барвисте лексичне означення мають образи персонажів подільського весілля: “Я маю музики-різуни, /Я маю дружбоньки-скакуни, /Я маю старости вмівненькі, /Я маю свашеньки співненькі” [6, 226], “Чи маєте музику-смикуна? /Чи маєте бояра-скакуна? /Чи маєте старосту-брехуна, /Щоб вам не було сорома?” [6, 337], характеристика оточення, небесних світил, зовнішніх ознак, явищ, образів тощо: місяць-ярівченько, вій-віночок; чіпчик-прилипчик; краса-полуниця, курчата-марчата, гусак-чудак і т.ін.

Мистецьке моделювання дійсного світу у весільних піснях твориться за посередництвом поетичного арсеналу. Комплексне поєднання атрибутики весільного обряду, подільських весільних страв і естетичний вплив винятково влучного, соковитого, проспіваного слова творять регіональну, специфічну картину колоритного весільного застілля. Саме епітетика пісенних рядків часто творить чуттєві поетичні образи, слугує слухачеві уявою, зором, смаком, дотиком і т.д. Комплекс почутого й побаченого (страв) націлений на смакування, апетит гостей, і, паралельно, оспівування гостинності (або й навпаки) господарів становить досконалу комбінацію естетичних та фізіологічних (відчуття голоду) потреб людини.

У весільних пісенних рядках зустрічаємо одночасне співіснування епітетів, ужитих за принципом поляризації, на основі зіставлення, часом протилежних за якістю: “Де ж тая господиня, /Що цю страву варила? /Ой нехай прийде, /Та й покушає, /Може вона недосоляна, /Може вона пересоляна, /Може вона недопечана, /Щоб не була розлепечана” [13].

Багату емоційно-оцінну характеристику мають подільські весільні атрибути – коровай, вінок, гільце тощо. Епітети сприяють ідеалізації образу, вказують на його надприродні, божественні ознаки, скажімо, коровай: “Пшеничний, петльований, родиною дарований”, “дар величний,” “Під ним підшва залізна, /Над ним обручка златиста” [14, арк.19-20].

Пшениця – складова короваю, має такі ж виразно-символічні означення: “Ой годі, годі, пшенице, /Тобі у стозі стояти, /Срібним колосом маяти, /Золотим зерном трусити, – /Час з тебе коровай місити” [4, 101]. Магічними складовими короваю є: “Мука пшенична, /Вода кирничная, /Ше й яйця з-під зайця /І сир з-під камінця, /З семи городів квіти, /Щоб любилися діти” [14].

Використання епітета як постійної, узвичаєної ознаки, наприклад, для характеристики розмірів печі, практикується залежно від обрядової реальності, оточення тощо. Вживання подібних епітетів динамічне, варіюється залежно від часу, місця, умов, етнографічних побутових реалій, обставин, нарешті, бажання виконавця, скажімо: “А в нашій печі /Низенькій плечі, /

Будемо піч рубати, /Коровай добувати” [8, 29], і, відповідно: “А в нашій печі /Золоті плечі, /А срібні крила, /Щоб коровай гнітила” [8, 28]. Семантикою любові, щасливого подружнього життя наповнені епітети складових короваю, зокрема, крім шальвії, п’янку коханню сприятимуть “Ще й виновії квіти, /Щоб любилися діти /Од ниньки аж до віку” [6, 130].

Часом епітети золотий, срібний, які у ліризованих весільних піснях виконують символічне, магічне значення, у пісенності жартівливого, коментуючого характеру втрачають символізм мовлення. Скажімо, улещування, хвала сватові: “У нашого свата /Золотая хата, /Серебряні двірки” вжите з прагматичною метою, а саме: “Дасть нам сват горівки” [6, 220].

Епітети допомагають передавати просторові уявлення, конкретизують поетичну картину, описують місце дії. Вони творять особливий світ, свідчать про специфіку світосприйняття, світорозуміння подолян, вміння образно мислити. Завдяки епітетам досягається контрастність змалювання образів весільної пісенності. Саме від поетично-образної фактури весільного твору залежить якість, результат емоційного сприйняття й наскрізного враження слухача.

Творячи поетичність мови, епітети сприяють і певній магічності, сакральності мовлення, наворожують добробут, щасливе життя молодого подружжя: “Добрая та веселая година! /Та зійшлася, з’їхалася вся родина” [11, 55].

В одному з варіантів весільної пісні з Хмельниччини епітети коровайниць мають виразні символічні означення, що мають пряме відношення до об’єкту уваги, а саме: черевата, очевидно, символізує плодючість, мохната – багатство, хороша і вдатна – красу, успіх у випіканні короваю: “Як ми тебе, коровай, місили, /З Бугу воду носили, /Хоч не з Бугу, з криниці, /Замісили коровай сестриці. /Черевата місила, /Махната ліпила, /Хороша і вдатна в піч всадила” [18, арк.21]. У тих місцевостях, де символічне значення пісенного епітета нівелюється, увага на ньому не акцентується, за епітети беруться сталі означення зовнішності, характеру тощо, тобто ті, що, так би мовити, лежать на поверхні: “Чорная та муку сіє, /А хибкая воду носить, /А русява Бога просить, /Щоб був коровай хороший” [8, 25].

Розглядаючи окремі тексти весільних пісень, помічаємо, що без насичення поетичних строф епітетами втрачено б головне, суттєве, те, для чого призначені епітети, а саме – стисле, важливе для виконавця означення предмета, особливий настроєвий відтінок думки. Для прикладу, умовно вилучивши епітети весільної пісні, втрачається її узагальнююче, констатуюче, оцінне, нарешті, виховне значення: “Ой скупа родина, скупа, /Що малий коровай спекла, /Ще в малий решетині, /Що не хватить усій родині” [18, арк.2-411].

Чіткій ритмізації весільної пісні, концентрації уваги на слові сприяє пароніміка мови – подібні за звучанням епітети, як-от: “Цінована тарілочка, /Цінованая. /Цілована Маруся, /Цілованая” [4, 244]. Завдяки вдалому зіставленню поняття цінності, вартості тарілки “цінованої” у тексті акцентується увага на необхідності дії, поцілунку варті дівчини – “цілованій” нареченій.

Часом у весільних піснях зустрічаємо вживання однокоренових епітетів-тавтологій, як-от, чужая чужина: “То не брат косу чеше, /І не рідна сестриця, /А чужая чужаниця /Із чужої сторононьки /Біля меї голівоньки” [12]. Причину використання згаданих епітетів, очевидно, слід шукати у народному відчутті слова, вмінні вловлювати найтонші семантичні та евфонічні оцінки.

Типовим стилістичним прийомом для подільських весільних пісень є вживання одних і тих самих епітетів у препозиції, постпозиції щодо основного слова, вочевидь, задля забезпечення поетичного складу пісенного рядка. Для прикладу, запашний васильок, хрещастий (зелений) барвінок може бути й василечком запашним, барвіночком зеленим: “У василечку запашнім, /У барвіночку зеленим /Дівка Наталка вінок в’є, /За нею батенько послів шле” [2, 287].

Досить часто поетика весільних пісень Поділля послуговується епітетами у формі повних прикметників, як-от: “В городі зілля з ості, /Лагодь, матінко, постіль. /Подушки пуховії, /Пряденця шовковії. /Подушки, подушечки, /Щоб лягло дві душечки” [14].

Особливі епітети – омонімічні, які часом використовуються у весільній пісенності та мають індивідуальне змістове наповнення, скажімо, “Найвинніша ягідочка в вишневім саду, /Найвинніша матіночка у своїм дому, /Що віддає свою Ганю таку молоду, /Остається трой-зіллячко в вишневім саду” [3, 260]. Таким чином, подільська весільна пісня використовує як традиційні епітети, так і нові, які в сукупності допомагають розкрити зовнішню красу і духовну наповненість головних весільних персонажів, весільних атрибутів, обстановки тощо.

У весільних піснях Поділля функціонують епітети двох категорій: загальнофольклорні й ті, що вживаються лише у піснях одного жанру. У традиційних і малозмінюваних обрядових пісенних текстах епітет так само традиційний, застиглий, малоіндивідуалізований.

Залежно від ідеї і змісту твору мотивація епітета буває реальною й умовною. Одним із головних аспектів використання епітета весільної пісні є його оціночний, поетизуючий характер. Скажімо, у жартівливих піснях епітети найчастіше дають негативну оцінку, тому й не мають таких елементів поетизації, а в інших піснях (імперативних, величальних) персонажі, предмети,

явища мають своє стійке визначення, зумовлене обставинами, типовими для персонажів стосунків і ритуальних весільних ситуацій.

В епітетах відображені не лише типові риси подільської природи, а й характерні особливості історичної долі народу, його громадського і сімейного укладу, трудової діяльності, культури, етичних та естетичних поглядів, національного характеру, неповторного складу подільської душі.

У весільних піснях Поділля епітет широко виявляє свої змістові та естетичні якості. Народнописанне слово наповнюється картинно-образною семантикою, його естетична вартість перевіряється часом життя народної пісні, її впливом на виховання людських емоцій, поняття краси, добра.

Своєрідність епітета весільної пісні виявляється у ступені стійкості та новизни, у прямому, переносному, символічному значеннях, у граматичних формах функціонування, в акцентуванні уваги на різнобічних ознаках предмета чи явища (зорових, емоційно-психологічних) і т. ін. В обрядовій ліриці кожен предмет характеризується певним епітетом, що може свідчити про вияв однієї з важливих особливостей народної естетики – прагнення до конкретності почуттєвого сприйняття, до певності і докладності зовнішніх (фізичних) і внутрішніх (психологічних) визначень. Епітет зміцнює силу емоційного впливу, допомагає глибше розкрити людський зміст пісні, сприяє творенню картинності, зорових образів у поетичному мовленні.

Список використаних джерел

1. А.К. Свадебные песни, записанные в Подольской губернии. Оттиск из журнала “Киевская старина”. Киевская типография Имперского университета Св.Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого. – 1897. – 21 с.
2. Весілля. У двох кн. – Кн.1. /Упоряд. текстів, примітки М.М.Шубравської, нотн. мат. упоряд. О.А.Правдюк. – К.: Наукова думка, 1970. – 456 с.
3. Весілля. У двох кн. – Кн.2. /Упоряд. текстів, примітки М.М.Шубравської, нотн. мат. упорядк. О.А.Правдюк. – К.: Наукова думка, 1970. – 478 с.
4. Весільні пісні /Упоряд., авт. вст. ст. та приміт. М.М.Шубравська; Відп. ред. І.П. Березовський. – К.: Дніпро, 1988. – 476 с.
5. Весільні пісні Віньковеччини. Записано жителькою с.Пилипи Олександрівські Віньковецького р-ну Хмельн. обл. О.О.Ткач /Упоряд. Е.Олендра, Н.Небелюк, А.Проккопенко.– Хмельницький, 1993. – 82 с.
6. Весільні пісні: У двох книгах. – Кн.2: Волинь, Поділля, Буковина, Прикарпаття, Закарпаття /Упоряд., примітки М.М.Шубравської; Нотний матеріал упоряд. Н.А.Бучель. – К.:Наукова думка, 1982. – 680с.
7. Колпакова Н.П. Русская народная бытовая песня. – М.-Л., 1962. – 284с.
8. Народні пісні в записах Степана Руданського /Упоряд., вст. ст. і приміт. Н.С.Шумади. – К.: Муз. Україна, 1972. – 292 с.
9. Пісні Поділля. Записи Насті Присяжнюк в селі Погребище (1920 – 1970 рр.) / Упоряд.С.В.Мишанича. – К.:Наукова думка, 1976.– 524 с.
10. Пісні Тернопільщини. Календарно-обрядова та родинно-побутова лірика. Пісенник. – Вип.1 /Упоряд. С.І.Стельмащук, П.К. Медведик. – К.: Музична Україна, 1989. – 496 с.
11. Танцюра Гнат. Весілля в селі Зятківцях /Упоряд, ред. М.К.Дмитренко, Л.О.Єфремова. – Редакція часопису “Народознавство”, 1998. – 404 с.
12. Зап. С.В. Козяр (Маховська) 2000р. в с.Курилівка Волочиського р-ну Хмельницької обл. р. від Н.Д. Пшедзьял, 1948 р.н.
13. Зап. С.В.Козяр 2001 р. в с.Гурцина Білогірського р-ну Хмельницької обл. від В.Д. Павлюк, 1958 р.н., сільського продавця.
14. Зап. О. Дудар 2001р. в с.Нові Нетечинці Віньковецького р-ну Хмельницької обл. від Л.С. Сікорської, 1929 р.н.
15. Фонди ІМФЕ ім. М.Рильського НАН України. Ф. 14-5, од.зб.471. – Зап. В.Борисенко 15.07.1980 р. у с.Куряни Бережанського р-ну Тернопільської обл.
16. Ф.14-3, од. зб. 338, зош.№53. – Зап.О.Л.Ітенко.
17. Ф.1-5, од.зб.446. – Зап. К.Орел на Поділлі (1928 – 1929).
18. Фонди ННЛЕ Кам’янець-Подільського педагогічного університету ім. Огієнка.– Зш.№75. – Зап. Т.Колотило, В.Щегельський та ін. у сс.Соснівка, Сущівці Білогірського р-ну; сс. Гарнишівка, Павликівці, Женишківці Віньковецького р-ну; с.Шмирки Волочиського р-ну; сс.Купча, Голосків, Жовтневе Кам’янець-Подільського р-ну; с.Куча Новоушицького р-ну; м.Ізяслав, с.Городище Шепетівського р-ну; с.Баламутівка Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл.

Анотація. У дослідженні з’ясовуються функціональні особливості весільно-обрядових означувань. Здійснюється аналіз епітетики весільно-обрядових пісень як одного із основних

виражальних і мотивовірних засобів, розкриваються семантичні та функціональні властивості епітета.

Аналіз здійснено на матеріалі весільно-обрядових пісень Поділля, вивчено специфіку реалізації епітетів у різних групах весільних пісень.

Ключові слова: мова, епітет, обрядовий фольклор, Поділля

Summary. Functional peculiarities of wedding – ritual determinations have been explicated in the research. The analysis of epithets of wedding – ritual songs as one of the main expressive and motive making means has been done. Semantic and functional peculiarities of epithet have been defined.

The analysis has been done on the material of wedding – ritual songs of Podillya; the peculiarity of epithets realization in different groups of wedding songs has been studied.

Key words: language, epithet, ritual folklore, Podillya.

УДК 811. 161. 2 : 801.82 “10/12”

Межжеріна Г.В.

ОНУКИ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА НА СТОРІНКАХ КИЇВСЬКОГО ЛІТОПІСУ (СУБСТАНТИВНО-АД’ЕКТИВНИЙ ДИСКУРС)

Всебічне дослідження лексичного складу писемних пам’яток XI-XIII ст., які є важливим джерелом інформації про духовні цінності раннього Середньовіччя, входить до переліку актуальних завдань історичної лексикології. Об’єктом нашого аналізу слугує явище структурування в певний концептуальний фрагмент східнослов’янської мовної картини світу XI-XIII ст. тих світоглядних орієнтацій людини Київської Русі, які знаходять відбиття в писемних східнослов’янських пам’ятках, у даному випадку – у Київському літописі. Для аналізу застосовуємо запропонований нами субстантивно-ад’єктивний підхід до вивчення репрезентації осіб у писемних пам’ятках XI-XIII ст., який передбачає зіставлення *соціально-етичних портретів* [3, 279-299]. Апелюємо до портретів, які найчастіше містяться в літописних некрологах духовним і світським ієрархам і в яких акцент падає на внутрішній світ, духовність, соціально-етичну характеристику людини. У статті *ставимо за мету* з’ясувати, хто з онуків князя Володимира Мономаха набув у Київському літописі позитивної характеристики, вираженої за допомогою вживаних зі значенням соціально-етичної оцінки іменників і прикметників, а також визначити ступінь об’єктивності / суб’єктивності цієї характеристики.

Разом із “Повістю временних літ” і Галицько-Волинським літописом Київський літопис утворює Іпатіївський літопис – південнослов’янську писемну пам’ятку кінця XIII ст. Створений на основі попередніх київських зводів, Київський літопис охоплює події від 1117 р. до 1199 р. і містить цінні відомості з історії південних земель Київської Русі XII ст. Основні історичні події, про які йдеться на сторінках Київського літопису, пов’язані з діяльністю видатного державного політика, полководця, письменника, смоленського, чернігівського, переяславського, великого київського князя Володимира Всеволодовича Мономаха (князювання в Києві з 1113 р. до 1125 р.).

Представлений у Київському літописі некролог кн. Мономаху (1054-1125) побудований шляхом нанизування хвалебних епітетів: “*бл(а)говѣрному к(ъ)н(а)зю Володимеру*” (*1123, ЛК, ЛІ-3, 288); “*престависѧ . бл(а)говѣрнии (и бл(а)городнии) кн(а)зь х(ри)(с)(т)олюбивии великнии кн(а)зь все*” Русі . Володимеръ Мономахъ [...] *братолюбець и нищелюбець и добрии страдалецъ . за Рускую землю [...] плакахусѧ . по с(вя)томъ и добромъ к(ъ)н(а)зи весь народъ*” (*1126, ЛК, ЛІ-3, 289). Семантична структура лексем *братолюбець, нищелюбець, благороднии, добрии, благовѣрнии, христолюбивии, сватии*, а також особливості їхнього використання у певному контексті чітко вказують не тільки на шляхетне походження кн. Мономаха, а й такі притаманні йому моральні риси, як чесність, великодушність, шляхетність, милосердя. Використання щодо кн. Мономаха означень-епітетів відбиває переорієнтацію суспільства від язичницьких духовних цінностей до християнських, зокрема, трансформацію поняття *княжа честь*, зміну вектора від військової доблесті до захисту “сирот и вдовиц”, подання щедрої милостині. Статичний соціально-етичний портрет кн. Мономаха в Київському літописі яскраво демонструє тяжіння східнослов’янської літератури XI-XIII ст. до символізму й ідеалізації.